

КИЖИ ДЭЭШ, НИИТИЛЕЛДИН ЭРГЕ-АЖЫЫ ДЭЭШ

Беш чылдың кижилери

БҮГҮ-НИИТИ
ӨӨРЕДИЛГЕ:
ДУРГЕДЕДИНШИКЧЕ

Б А З Ы М

СЭКП-нің XXVII съездинин документтеринин негизинде дүшүрүлгөн аймаалар кылдырган чар программалары. Булар тургустунган экономикалык билгилеринин кичээлери Тыванын бүгү туудуу органдарында өткөзүлгөн. Ол кичээлдерге чалгылаларын транспорт болгон хандырылар баанын аймаалары, туудуу индустриянын билгилеринин баанын аймаалары, чүгө дээр, аймаалык алыс түнелсе кижилеринин дүшүрүлгөн туур болгон. Чүгө бригадалар, мастерлер эвес, а тресттерин, катты-жымшыларын дүшүрүлгөн баанын аймаалары тургустунган олургулапкан.

Чаш бызаалары ажаары, чегерери амыр эвес аймаалын бирээни. Анда чүгө кызыкчак чорук негетинер эвес, харын зоостеринердин билгилер баа херек. Каа-Хемде «Совет Тыва» союзотуну бызаа ажаакчысы комсомолчу Людмила Дамбы оонашкан херин харымсалган, ону амыр үнени негиздеринин дүшүрүлгөн кыл турар. Ычанган оң ажаа турар чаш бызаалары доругулаа, кадык, семис. Ий-үш ай назмын 45 бызааны мыла быжылган. Оларга чегерини раинон булгаар четкири биле берип, эки ажаа келгениден хонукта бир бызаадан ортума-биле 780 грамм немелде дензини ап турар, ол бызаа беринген даалгадан амыр.

Людмила Дамбы комсомол болгон өскө-даа хей-ниги организацияларын аймаалда идепкейлиг кыжип турар. Комсомол комитети, хергезинер чөвүлсе калды-даа даала бээрге ак сеткилдиг күдүлгө келген. Концертке, янзы-бүр делегелерге ол илепкейлиг кыжип турар.

СЭКП-нің XXVII съездинин материалдарын Л. Дамбы ферманын аймаалы-биле кадык улут союураалыг өөр-реминишан, мыла аймак тургустуу аймааларга боттан-дырар, күш-ажылдык буауручүлүгүн билгилер, продукциянын шынарын экижидер дөш аймаалар турар.

ЧУРУКТА: бызаа ажаакчысы Л. Дамбы.
В. КАРА-САЛДЫН ФОТОСУ.

МАЛ АЖЫЛЫ-ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ ДИЛЕП ТЫВЫШКЫНЧЕ УГЛАНЫШКЫН

Белоруссияда сүт буауруу-гезинде эң бедик көргүзүлгөн кышкы уде Минск областын Узда районунун фермаларында чедип ап турар. Саар инекти бажын өстүрбей бугун чартык муң тоина продукцияны немей алган. Интенсивтер аргалары аймаалар арганы ажил-агылдарга эртем-биле оларын эвлетип берген.

Суворова аттыг шенделе баян-гезинде эң бедик көргүзүлгөн кышкы уде Минск областын Узда районунун фермаларында чедип ап турар. Саар инекти бажын өстүрбей бугун чартык муң тоина продукцияны немей алган. Интенсивтер аргалары аймаалар арганы ажил-агылдарга эртем-биле оларын эвлетип берген.

Эртемни улус ажил-агыл-нын негиздеринин эргилдери шалымкын чорудар херек деп, СЭКП-нің XXVII съездинин материалдарын Чоок-та чаш районга «Экономика» деп эртем-буауруу катты-жымшынын тургустунган. Эртемденер, буаурулгенин мур-накчылары, көдөз ажил-агыл-нын специалистери дилээш-киннери денге чорудуу турар. Чаш, аймаалык чүлү бу-рузун ажил-агылдарга саат чокка шынгадип ап турар-лар.

(СЭТА-ның корр.).
Узда, Минск область.

ХҮНДҮТКЕЛДИ ЧЕДИП АЛГАН

Өт-херекелерини аштай тут-кан, эд салган турар бо ут-байы Сут-Аксы ортукмак шк-лазында көрүп булур. Күш-ажылды ажил-агылдарын кий кезип ол бо шыллага эртинер. Маңа ажилдаа кил-дерде ол анык-даа турган, кады ажилдаа турар ш-өүр Тошак Донгакты пенсияже үлгүн, Ынчалла-даа анык ажилында ол ажилдаа артып калган.

Оң ажилында белен, чинк көрө чүе чок. Уруларын кичээлээр каластары, нинти школе арыш-шевер турун дөш, Тошак Донгак аштагын-нып, аргалыган-ла турар. Ажыл чүлө оң-биле кызы-гаарламас, кичээлдеринин эгелээни, чалсарже үеринин коңга медээни баян ол бээр.

(СЭТА-ның корр.).
Сут-Хөл район.

Ол өөредилгени СЭКП об-комунун секретары А. И. Ван-жаа дүшүрүлгөн. Партия-ажыл-агыл активинин область школаларында тургустунган экономикалык өөредилгенин дөдөи эвенозуну семинарын ол башкарып дүшүрүлгөн. Оң диндикчилер — күш-ажылды коллективтерде бүгү-ниги өөредилгенин пропаганда-тери болуп турарлар.

Ол-ла кичээлгени — кичилерин чаш чүлүлери бил-лери амыр чаш чүлүлери тур-пар бис — деп, Альберт Иван-ович чугаалды. — Партиянын программалары документтеринде капитал туудуу талазы-биле аймаалыгн четпестер автономнуу республикада бай-дады буруну-биле көргүзүп турар-дыр. Оң четпестерин эдер дөз, СЭКП обкомунун кижигуу Е. Биеванын, РСФСР-нин алдарыг тууду-жуу Ш. Кужугеттин уурт-каны бригадаларын мур-накчы дуржулагын өөрери болгон негестер херек. Олар бот-оруга-чарылагын хамыкты мурнай аймаалдан болгон социалыгн чарышты тилекчилери болганар. Ол бригадаларын кылган хей-хей школалар, культура бажыны, хоорайларда бол-гаш суурларда туугуулаан чүс-чүс квартиралар бар.

Бүгү-ниги өөредилгенин база бир кол сорулгаларын бирээни болза, тус черин кур-лааларын долузу-биле ажилдары болур. Ол курла-ыралары дилеп тыварыгн практиктиг кичээлдер, диник-чилерин анализтиг өткөт-тарин болгон рефераттарын бек-леткери дуулап турар. Чаш саалдарын буаурулгени ажил-лап кичиринин дугайында система организацияларда болгон буаурулгелер тур-густунган. Ол аймаал СЭКП обкому дүшүрүлгөн.

Республиканын туудуула-ры бекиткен хуузаларын ал-ган. Эрткен беш чылга дей-нээр, чуртталга шын 170 муң дөрбөлчип метрге хейиу аймаалга кичир сорулгалы-лар. Туудуу организацияларын кол коллективтеринин эконо-миктиг өөредилгенин кич-ээлдеринин кол темасы болуп турар ажил-агылны дүшүр-гүн чаш аргалары анаа дуза-лаа.

Г. КОКУХИН,
СЭТА-ның корреспонденти-зи.

СЭКП ТК-ның Политиктиг илестиле, партиянын Про-граммаларын чаш дөдөш, XXVII съездинин өскө-даа документтерин өөренип, сай-гары көрүп, оң шийирлери-ни долузу-биле чүлүлүгүн-мүшөөл, бистер, кижилер, көрдүгөн планларын боттан-дырарыга бодуу-туун үлү-вүстү толдургайлап турар бис.

Ленинни партиянын ажил-дал кылган социал програм-маны ботталдырып чүлүлүгүн аймаал, энергияны, индустрия-ны итеп турар. Оң кол ут-казы — бүгү-ле чүвени кичи-ге, нинтиледиги эрге-ажыны. Социал политиканын кол со-рулгалары кылдыр партия да-раазында чүлүлери илп үн-дүрүп турар: совет кижилер-нин аймаалар болгон ажил-даар амьдаларын чайгызын чок экижидер: нинтиледиги харымсаларын бүгү-ле амыр-лаарга социал чөптүг чорук-туу принципин улам-на долу ботталдырып; алгылдарын болгон социал бааларын база кезектерин чокшунула-жымшыкын, угаан болгон күш ажилынын аразында, хоорай биле көдөшүн аразында боттутуу аймааларын ажил өртөри; национал ха-рымсаларын сайырагылжы-дары, чүртүгүн националларын болгон биче улаустарын акы-дуңма найыралын быжы-лаары.

СЭКП социал политиканы чүртүгүн социал-экономи-ктиг хөгжүлгенин, массалар-нын күш-ажылды болгон нин-тиледиги илестиле кичилерин, чаш кичини кич-илдеринин, аймааларын социалыгн хевирин бадтыкпн быжылгаларын күчүлүг чөс-сө, нинтиледиги политиктиг бижыг чоруну чугаа фак-тор деп көрүп турар.

Кижилер дугайында сак-сак салышкын, социал политика-нын айтыргалары партиянын кичээлгенин төүлөс турар турар. Чогуу-на социал алм-га чоңуун аймаалары эрге-ажыктарыга бараан бооп ту-рар экономикалык ажил-чорудугагыч түнелдери ботта-ныр, социализмдин дөдөи алыс сорулгалары херек кы-лымда боттуту чүлү боор. Чогуу-на маңа социалыгн тургустунуу гуманизм бугу-жу, оң капиталыгн шы-нар талазы-биле артык күш-түтү өң делген болгон көсү кылдыр өлөдөр.

Бистин социал чалаан алымшыларын улут бо-гаш маргын чок, бистин пла-нармыс боттуту болгон күт-

дыр ажилдаар болза, бистин бүтү планарымыс боттуту чүлү боор бээр. Чогуу-на харын ичканган боттун партия организацияларын күжү ичканган хөгжүлгенин, нинтиледиги мурунга өң-не чүл-ла хуузалге болур күш-ажыл-ды медресадик көрүнчө уг-лапкан турар ужурау.

Аңаа моральдык илп беришкенин хевирлерин сай-зырагылжыдары, материал-дык илп беришкенин ший-тирлени-биле экижидер дуза-лаар ужурау. Доуу беримче-биле күш-ажыл болгон эл-чалаа ажил колдуунда дөмөй үнелеттинин төлөткенин апаар ам-даа бар болуп турар «и-нестирлелге, эки-даа, салга-лаа ажилдаа социал кижилерин дөз ап турар чорук кайы хире хоралыгн кижилер бижип турар. «Кижилер бижип турар — шылдар шаа-биле, кижилер бижип — кылган шаа-биле» — социализмдин кол принципин илп, бистин нинтиледиги тургустунуу-социал чөптүг чорукун алыс уткамы илп. Партия ону аймааларга хажык чок ба-рымдалаан турарын итеп ту-рар.

Чөптүг чоруктуу принципин социал политиканын бүгү-ле талааларын хаара туудуу турар, ол чорук ак сеткилдиг бүгү-ле аймаалыгн болгон нинтиледиги эрге-ажыктарыга дүшүп турар. Чегини болгон кайы хире шынарлыг кылган дөз кичини шынаа мукта-лаа азы бажык амыр талазы-биле хуузалла-даа үнелдиги, — бүгү-ле таварыгларда илп илп илп үнелдигин барымдалагылган турар ужурау, мангасталчак амыр-далдыгларга, хээл-кичилерге уаур, бистин тургу-зуу-туун күш-ажыл бугу-ш-шынарын таарышпас орукке кире бергенерге уаур демиселде эптеш чок болурун ол итеп турар.

Ол принципти ботталды-рынга нинтиледиги хергелде фондугуру чугаа рольду ой-наар, хергелеттинин турар кижилерин үшүп бир кезин хирези ам бесин ук фондугу-ру оонашты турар. Ол илп илп беш чылда оларын нинти-лелдиги 20—23 хуу көүлөр. Оларын улам илп илп көүлө-ленич болгон ону чөп ажил-лаарыне шүтүмү партия моон сонгаар-даа уламчы-лаар.

Социал чугаа сорулгалар-нын бирээни — рынокту анык-буру бараанар болгон ачы-дузалар-биле хандырымы. Хер-гелде болгон хандырым аразында дык улут карым-ш-чы чок кылган, хамыктыг мурунда чоңуун хергелесип аажок шапкын өзүп турар ачы-дуза хандырылгаларына амыр ачы-дуза алыр турар. Сал болгон оңорго ажилы коллективтин-биле хөгжүлгөн талазы-биле ажилдаа база уламчылаар, бар чамдык шаптыкты чүлүлери чайладыр херек.

Бистин хоорай-суурларын-ыстын планнашкын, чаагай-жылдыгы, архитектура-ны экижидер, чуртталга туудуу улам калбаа-биле чорутуу, кооператив болгон хуузалда чуртталга бажыларын, аны-жатарын чуртталга комплек-стерин калбартыр, оон улут куралылар база тып-тып келер.

Эртем-техниктиг революция байлааларында күш-ажылды шынар талазы-биле чарты-нын кышкын калдарын илп илп илп болгон профессионал бекетелерин негиздерини бек-илер. Өөредилгени доктаамал чорудар чалгыс аай система-ны тургузары хуңуу айт-ры болу берген. Дөдөи бол-гон ортукмак тускай өөредил-гени эде тургузарын итеп ту-рар школа реформасы маада дөштүгүн салдарын чедирер ужурау.

Бирги чергенин чугааа хер-рээ — кижилерин, кадыкы камгалары болгон быжылгалары. Кадык камгалалыгын ма-териал-техниктиг баазанын хөгжүлгенин айттыргаларын, өң келген өскө-даа айттыр-галарын шийирлери чугааа. Аймаалардын кадык чаагай хевирин бадтыктарында, хостуг үе-шакты ажитыг болгон чөп ажилдарын организация-рыга совет, профсоюз, ком-сомол организацияларын ин-ициативын көргүзүп, бо тала-зы-биле чоңуун бот-тыгынын чорунга даяныр ужурау.

Нинтиледиги амыр чорук болгон кичини кадык дөш аргалагычкыга база алго-ленич уаур демисел бистин чуртуу-туу калбарган. Ындыг чоруктары когу-биле уузук-ка-ны хандыры дөш ол демис-елди улам шыгын чоруду-ры уламчылар херек.

Бойдуу камгалалын органи-зацияларын, оң куралыларын чөп ажилдарын сайырагыл-жыдары негиздерин турар. Бо сорулгаларга эртем-техника депшылгелерин илестиле ажилдары, төлөкүлдерин шынарын экижидер, эко-логтиг кичилдигенин күш-те-дирери чугааа.

Чугааа сакын сааза чогур чүлүлөр болза өң-бүлени улам

гектар хире черин тускайлаан. Ол болза, эртен чыламында дык хей-дур. Республиканын чөп ажилдаачылары ол шөл-дерге тарылга ажилын кол культуру — төвөн чашты-рып эгелээрин чедир дооза-рын хуузалган.

(СЭТА-ның корр.).

«ШЫНГА» ХАРЫ КҮҮСЕЛДЕНИН ХУУСААЗЫ КЫЗЫРЛЫР

Бо чылдың январь 15-те үнгөн № 12 «Шын» солунун «Аймаалар хандырылганын экижидер» деп эгилеп мурнуку чүлүгө «Аймаалар хандырылганын албан черлеринде бирги эгелдече сакын салыр чүлү» — оларын ажилдаар шакта-рын ажилы чоңуун үе-шакы-биле таарыштыр тургузары болур. Ындыг-даа болза, боже сакын салбайн турар факты-лар бар. Оң чегини Кимиз хоорайдан көрүп булур. «Тува-шесбөт» каттыжымшынын «Восток» филалыгн эргенин 10 шакта ажилар кылган каан. Ында бижыкчы кижилер чорудан суббота хуңуусе чалгы эккээрге хуузал алас. Ка-тал кээр ужура таварык деп шүтүмчүлгөн турган.

Айткан кестерини эдер талазы-биле хемчелерин алыры-биле чүлүдү улус депутаттарын Кимиз хоорай Советинин күтүкчүлгөн редакция чорукта.

Солукта үнгөн чүлү айткан фактылар херек кырында турган. Оңу чугааа-ажып көргөш, «Восток» ателээнин ажилдаар шагын эде көргөн. Ол ам 11 шактан 20 шакка чедер ажилдаар. Чалгылаларын шынарын экижидер, оларын чөптүг хандырылгаларын културалын билгилер ажилдарын чоруп эгелген деп, хоор-кутуксоон аарганын ораакчымы С. Н. Сапова редакцияга харымалаа.

СЭКП-нің XXVII съездинин партияны, совет улусту комму-нист тургузуушкуну канчаар-даа аажок улут программалык-биле чөптөгөн. Оң делегаттары съездинин шийирлери ботталдырып чорудар, ботал алган чүлүлери боттут ажил-херек болдулар дөз, боттарынны ажилдаар черлеринде эде чедип келгиле. СЭТА-ның корреспонденттери мындай айттыргаларга харымаларын чамдык делегаттардан дилээни:

1. СЭКП-нің XXVII съездинин ажилындаа силер болу-рар хуунара калдыг кол түнелдери кылдынар?

2. Съездин боттарынын күш-ажылды коллективтерге эде чедип келгиле, хамыктыг мурунда чүлү кылдыр силер?

Харымалары моон алаанда парадымсы.

М. М. Крутисон, 1912 чылдан бөрү партия кечиги-тү, съездинин эң коочун хер-гезин дөдөш (Патия).
1. Съездинин тос хуу ме-нээ байырлаа-лаа база ажил-даа болгон. Чүгө байырлаа-лаа дээр, Кремльге чыгып бугу-лден чөптүг шынар-биле до-дунган турган. Чүгө ажил болган дээр, мен бүгү-ле кичээлгелди дилпал, хей-ну болал, өөредилгел чүлүлери ап турган мен. Делегат-тарын саргак сакын-сеткил, дайынчы хөңү революстуг барыкчалар үнелдиге, деле-гейге эң баштайгы социали-стиг курунуна тургузар тала-

пагандист кижилер болганмын, чалгы назмыларга бо төөгү-лүг съездинин дугайын чугаа-лаар ужурау мен. Ийде, күш-ажылды коллективтерге ужуражымшынар кылдыр. Съездинин айткан планары-нын чедилгенин күтүстери чогуу-на мыла шийир-лелетин турар болгай, Алак-тын союнда, Рига хоорайда мээ дүшүрүп турарын партия хоорайларын чөптөгөдиге ол дугайында шыгыны чугаа болур ужурау. Оң чамдык, дык улут дүржүлгелер, чы-дыг билгилер кичигуу болгон үр-түлгелди кылдыр ажил-даада турарлар. Чамдык ки-жилерин «төлтөдиги дыш дээр сестерге сылгагыл ал-гаш, шынар-ла күш-дамыр-даа, угаан-болза-лаа талазы-биле шынар-ла турары-биле там-чакты бээрине таарышпас кижилер мен. «Ыштар тур-аау дээр дык-лаа шын чугаа бар. Чүгө мичаар, ажил-ыш биле дүшүрүп, кыс-чай чөп шийитип, четпестер-биле де-мисежип, шыныгн чорукка бу-зуреп чораш, кижилер чурттал-га болгон ажилдаар ужурау.

Аймаалардын алыс уткамы-даа илп.

Г. А. Шышканова, Семенов-оноун «Холломоны угуула-ры» бугурулгө уран-скалбилге каттыжымшынын чурук-чузу:
1. Улут-даа база бичи-даа ажилды кайымын-даа эң кол ажил кылдыр күдүлгөн, кылдыр херек. Нинтиледиги социал-экономикалык хөгжүлгө-ленин эң чугаа айттыргаларын чугаадаа билгилеринин сыйлашын кылдырып төвүгүн болгон культуранын таварыларын хуузаллап камгалар, нашо-на эртин-белгилерин кам-наас чорук дөз шыгыны айттыр дугайында болаалар-нын илестерини дык чөптүг. Оларга XVII чүс чылда-ла эгелгөн, Холломоны бугу-дөз орус уран-чуртталганын усту-мын база хамарылар.

2. Кремльге ажилдаан съезд бистин угаан-болаалыг дур-жулагын, үнени негиздерин билгилерин чаш бедик де-ленич келгиле. Ол бүгү-ле хер-гезин кырында аймаалык ажил-лаары дээр, мээ бөштүг эң чугаа сорулгалар. Оңу

уруларын кичээлдерге кий-гара бээр? Оң кадык, уру-ларын чорук-чуртунуу база бо-ла тутчу бээр. Ажил-иштин угаанын шынарын коллектив ичканган хуңуулар. Школа сетелгенин чаш шынаа ба-за-ла ак сеткилдиг ажилдаа келген.

Б. ОНДАР,
Сут-Хөл район.

ДУЖУТ ДУГАЙЫНДА САГЫШ САЛЫШКЫН

Красноярск. Ол крайнын ажил-агылды чакы тарыл-га техника бекетин дө-дөш. Нинти сакын ийи калп-улапкан бот-оруга-чарыла-гын бригадаларын үр-тү-нелдиги ажилынын ачылган эртен чыл-биле дөдөш, сеп-телге ажилы бугу ай мурнай доозулган. Крайнын механизаторлары кызыл-та-сты интенсифи технологи-биле өстүрү тарылга агрегат-тарын катан тургузуу, сеп-те-ринче оңа кичээлгенин угла-ныр.

«ХОЙЖУЛАР БООП ҮНЭЭЛИЧЕР»

Хой ажылы — Эрзин рай-онун экономикалык кол адымы. Ычанган ону каар-лар-биле быжылгаларын кич-ээлгенин хер-челде партия, совет болгон ажил-агыл ор-ганизм ургучу улгатымы келген.

Комсомолчу путёвканын Холга туудуу алымдар. Коланарже, кичилдиги Хойжулар бооп үнээлчир! Чоокта чаш Меренин Кул-тура бажындаа бо ырм ча-гылаан келгелээ. Хойжу-ларга хамарышкан үлгөр до-

мактарын, чуруктарын болгон доозуларын ханаларда аска. Келгелде дөз амыр анык малчынар кыжип, хоочу-нарын болгон тускай эртем-леринин чалгы-сөзү дин-наш.

Анык хойжулар он илп илп беш чылдыг баштайгы чылы-мын социалыгн хуузалгенин алган, чаш малчынар эгелээ-ниге ВЛКСМ райкомунун илп секретары С. Монгуш комсомолчу путёвканын ты-мыскын. Аны-бүрү оюн-тогла-баа болгон. Мындай келгел-дер районун өскө-даа суурла-рынга болулаан.

Коммунист Марфа Маанчы-сина биле Алексей Амирович Серендуктар моон мурунда инек малдан чораш, эртен чылын хой ажилыгн шил-чез. Олар, чөдө эки ажил-дал чорашып ишкан, бо ажил-даа база мактадып турар. Анык малчынарга сакынчы Агаа Амыра дуулажып ту-рар. Амыр үеде Ленин аттыг совхозтуу бо хойжуларын калдарган хоочун денгели шы-нар, чаш төлү менди.

ЧУРУКТА: А. Серендук хоон оларже үлгүлүр бар чор.

К. ЧОДУ.

ШЫН

БҮЗҮРЕЛДИҢ БОЛГАШ ОМАКШЫЛДЫҢ ҮНЕР ДӨС

(Орбис—ПМА).
Прага.

ир болгаш механизир
упкан, ГФР-ниң ажилчын.
абан-хаакчылары эрге-ча-
олгаш улуғ капиталдың
соксадыр эргезия улуу-би-
дэн оралдажышкына-
арымылааннар.
ыңге чыскаал үезинде,
ыңг телефотозу.

«Союз Т-15» космос кораблинин экипажи: экипажтын командирин СССР-нин уюдуучу-космонавты, Совет Эвилелинин ийи дакпыр Маадыры Л. Д. Кизим (он таласында) болгаш борт-инженер СССР-нин уюдуучу космонавты, Совет Эвилелинин Маадыры В. А. Соловьев олар «В. И. Ленинни Кремльде кабинетинде болгаш квартирасы» деп музейде. Музейин эртем ажилдакчысы Г. М. Готина экскурсияны эрттирер тур. СЭТА-нын тускай корр. А. ПУШКАРЕВТУН фотозу.

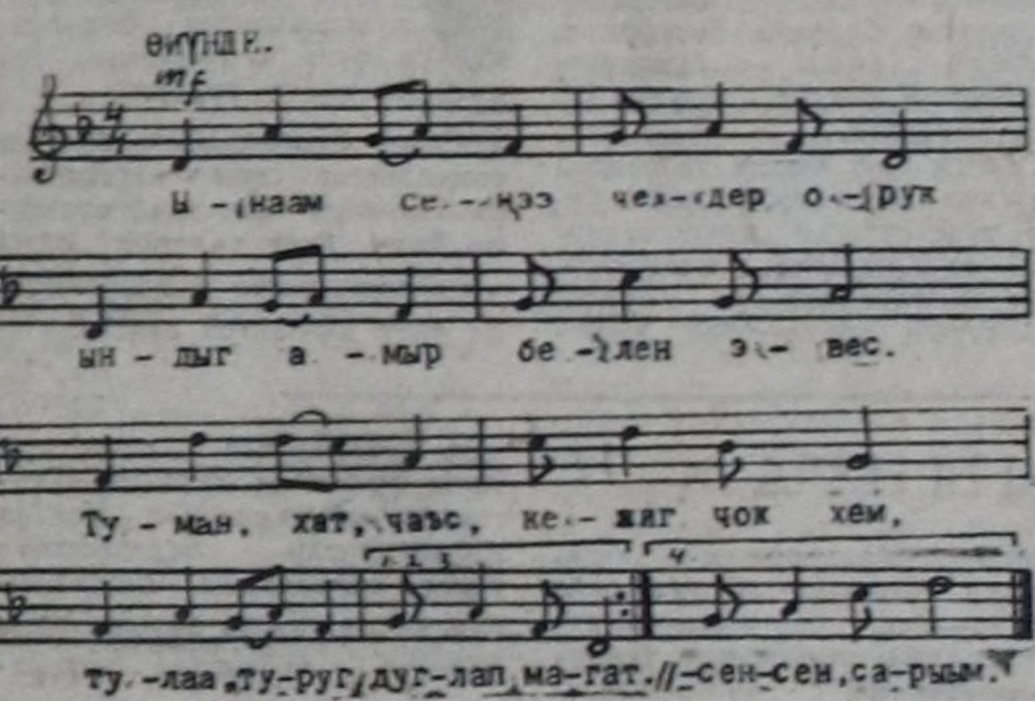
НОМЧУКЧУНУН ДИЛЭЭ-БИЛЕ

Ал-Довурак хоорайдан Адам Дикат бисе мындай чагааны чоруткан: «Хүндүтүлү редакция! Телевидение болгаш радиога бо-ла дамчылар «Өшпес одум» деп кырымды сөзүңүз болгаш музыкалык автору билди алыска турар мен. Бир мезгилде кончүт таарышкан. Оң сөзү «Шы» солуга парлап түдүрерин дилем.

Биримин сөзүңүзү автору Таяктын Күрүңе шайламын дауралды. Таяктын улустун шүтүктүсү С. Пюрбю, музыкалык автору — А. Талов, Бир мезгилде кончүт таарышкан. Оң сөзү «Шы» солуга парлап түдүрерин дилем.

ӨШПЕС ОДУМ

Сөзү С. Пюрбюну. Музыказы А. Таловту.

Ылаам сенээ чедер өрүк
Ылаам амыр белез өвс.
Туман, хат, чач,
кеңиз чок хем,
Тулаа, туруг дугаал магат.
Мун-даа берге таварышса,
Мунгаштамын, мунгаштамын,
мунгаштамын,
Шолбан болган ийи каран
Чоум орун чырамын бээр.

Дожаңаалдыр, хырааалдыр
Доңат келе чалымас мен:
Өшпес одум — ылаамдым
Өшүм-баарым чыдамын бээр.
Чайчок берге улау ишке
Шагыраарым сатымас мен:
Шылаа билбес, төнүп чиптес
Шылаа күжүм — сен сен,
сарым.

Бо-ла чораша, чоктаа чаа
Хамалагыт суурга челе бердим.
Чайында белек краи тургуска,
эзген-не улут туугуска,
өңү чораша, чоктаа чаа
туугулар чыдаа чыдаа,
жүп, сайылар, хоорайым,
мындай улут туугулар
жүп, сайылар, хоорайым,
мындай улут туугулар
жүп, сайылар, хоорайым,
мындай улут туугулар

Хүндүтүлү Мергелдей!
Бистин Бай-Тайга районунун
Кара-Хал суурунда бир чеп-
тес чүдүлү скелерге сонургал-
ды болдым.
Херектин журу мындай:
«Кара-Хал» совхозтун деңс-
кээрде чамдык эя оларды
кыштак-хораалары мурунда
малчылар турган, оон пен-
сияже үңкө кезек хамма-
лар боттарынын хуула чеп-
терге дег ажилал турар алар-
га. Нийтиний чептерин
«Маян кыштам, мээң чепер»
деп хостуг таңаа олургу-
лаар-дыр.

МЕРГЕЛДЕЙГЕ ХАРЫЫ

Бо чылдым февраль 23-те
түнгө № 46 «Шында» «Мергел-
дей» булуңунда парлаттыган
«Хүндүтүлү» маанар, а ажил-
шамы» деп чүдүлө Чурттал-
га-коммунал ажил-агый ми-
стерствозуну моон мурунда
«Водоканал» деп адал турга-
нымыс, а сөздүрүлүр чурттал-
га-ажылдал трезиний бажы-
нарында суг аргыштырар ал-
баны деп адал коллективинин
ажылында чептеринин сойла-
лап бижээр турган.
«Шы» солуга парлаттыган
«Хүндүтүлү» маанар, а ажил-
шамы» деп чүдүлө Чурттал-
га-коммунал ажил-агый ми-
стерствозуну моон мурунда
«Водоканал» деп адал турга-
нымыс, а сөздүрүлүр чурттал-
га-ажылдал трезиний бажы-
нарында суг аргыштырар ал-
баны деп адал коллективинин
ажылында чептеринин сойла-
лап бижээр турган.

«НИИТИНИИ ЭВЕС, МЭЭНИИ-ДИР»

Чижээлээрге, Устүтү-Шыя-
лыгын Мосур деп чепде со-
хотун кыштаа Сагды Хер-
тек дээрси 5—6 чыл улаштыр
эзеп оор. Совхозтун адал
туугу каады үш аал ишти
чуртталга бажынын ол треп,
чамдыктын суурже көжүрү-
кчире берген. Ол чок-кавыда
эң эя сипен шөлдөрүн база
мээң чепер деп, өскө улуска
ажылгаптай, сипегин боду
кезип ал, хуурунда 250 хире
шээр малын, 40 ажил бола

малын азырал, өстүрүп олу-
рар.
Оон чогуула пенсиялар Ду-
ган Хертек база-ла кыштаа
кажаа, бажынын мээни дээр.
Херек кырында ол бүгү со-
хоттуу-ла болгаш. Угу малы
база-ла түт-туугула ийи чүс
болгаш дөстөн ажил. Дасын-
мын Узуи-Ой деп чепде 350
хире шээр малдык. 50 хире бо-
ла малын Ойе Хертек дээр-
ан база кышкар чуртталга
по-руу. Оңун херэжэн ээи

Сертин, Күжүгет — партия
кеңигүү дээрли малга ай-
тыл кагаз чепте артык эвес
боор.
Совхозтун девискээринде
мынчаар амырлар, чурттал-
га-чуртталга эвес эвес. Оон
түнсинде ийитиний малын
кадарган чамдык малчылар
кажаа-хораа, олар-болчир
чептеринин бажы-балат-
лаа чок, эрг, багы кыштаа
лаа чуртталга-олургулар та-
варытталар бар. Чижээлээрге,

коммунал ажил-агый ми-
стерствозуну динпактаным
болза: «Хоорайын чуртталга-
ларын хандырыл-беле кол-
башка ажилды ажилдакчы-
ларын чөвүлө хуурагына ун-
чүдүлү чуртталгажы көргөс.
Чүдүлө келүрүлгөн айтыр-
лар ший болуп балыктыткан-
ган. Кызыл хоорайын чурт-
талга-коммунал ажил-агый бу-
аурулге эргелелин төп алба-
ны материалдар, чепек-те-
рескелдер болгаш тускайын-
каан машиналар-беле ханды-
рыл эки жидер талазы-беле
кемелерини ол чоруткан. Ба-
жы ээлериин чыгырларын
эки жидер, оң хуурагына кы-
зырар арганы ол бээр.
Гасты баллонынын солугу
хуурагына улугтарлар согу-
ла-беле газ өрттөн баш уу-
ртал каарга, «Туугаз» эргеле-

өшкү кадарчымы Каадыр-оол
Бегзи багы кажаага өшкүлө-
ри-беле кады чуртталга олу-
ган. Амы дег мындай мага-
лыт усе кажаага мал-беле
кады чуртталга деп чөпсө ба-
зыры бегзи бегзи.
Ычангай Кара-Хал кездэ
Соведини күкүмү, «Кара-
Хал» совхозтун дирекциясы
үстүлдө айттыгын чүдүлө
хамаарыштыр чогуу кемел-
терин алыр боор деп идел-
гиле бо чүдүлү бижидим.

Н. САЛЧАК.

ли курларын баллонынын ту-
гууру берил турган, а ол
каж баллонынын херекел-
гиле чедирин бээр эвес база
толараткан. Чуртталга бажы-
нарына электри-беле ажил-
даар плнталарын тургузары
нептерес соонда, ол ажил
улам сайыраар.

В. ЕРЕМЕЕВ,

Чиртталга-коммунал ажил-
агый министри.

МААДЫРНЫҢ АДЫ КЕЗЭЭДЕ ДИРИГ

Совет Эвилелиниң Маадыры лейтенант Николай Кузнецовтун эрес-дидим чоруунуң дугайында

Тамбов областа 1-ги Пи-
терка суурда чуртталга оор
Дарья Дмитриевна Кузнецов-
наның сеткил-сагымдында
шак ол чагыт, бооранын
хүр кажаа-даа уттуудурус.
Бүгү назымында ажилдап
келгени «Моршанский» со-
вохоза картофле тарымын
кылды түлүк үсө. Ажилдын
холдар чедишпей турган.
Бажыныга ажил чок, хол
куруу олутуу чаңчыккан чед-
ен харыг Дарья кырган-
агай дузалажыры-беле чедип
келген.

Дүш үзөйлөсө кудумчута
шерт комиссариядын
«уагит» доктаады түшкөн.
Шерт хепти ийи кижы Куз-
нецованың бажындай айтыр-
ганнар.

— Силерин чөптер Куз-
нецов маадыры-беле мө-
нөс. Ол бодуру шерт бол-
гаш интернационалдуу куз-
нецов төнүгүңү чедир кү-
сеткен — деп сестерин ол
ыш бажыныче кыры ора-
дыкан. Чаа лейтенант хеп-
ти Кузнецовын стол кырында
чуртуу ол алгаш, херэжге
чөпчүр туулу алган.

— Николай Кузнецовтун
командырал турганын азову
Афанасий Демократит Респу-
бликанын удуучу шериниң ке-
чектеринге дузалажы. Па-
кыстан-беле кышкарлажып
турар Кунар жокурунун бир
суурунда турмууну берген
дүшманынын (чалла шеп-
терлер) бөдүлүгү турар чеп-
терин өөрөңү көрү база уу-
ткары-беле даалганы алган-
нар. Дээрбечилер машиналар
колониаларыче халдап, ак-
тыкыларын өлүрүп турган.

Лейтенант Кузнецовтун
азову мурунга чоруп олур-
ган. Келеп чыккан дээрбечи-
лер пулеметтары-беле херек-
териниң чөпчүлү чөпчүлү, ол-
тун кол күжүңү оларже мөң-
гөсөн. Оон азову рота-
нын кол күжүңүдө эң кыр-
дыкчыл деп чөпчүлү Николай
улаваанда билип каапкан.
Дүшманынын кадык-дошкун
халлашынын доктаадып,
боот-боттары камгалажыры
херек апарган. Оон эштерин
ийн дайын даалганын кү-
седип шыдаар-шыдааган лей-
тенант Кузнецовтун улут ха-
маары апарган дээрли
билдире берген.

Калчараап дээрбечилер
шерптерин удууларынын
кымын үш шаары-беле бу-
гу-ле күжүңү түдүрүп турган-
нар. Кузнецов биле кожа
турган прапорщик Бахмутов
балыктагы, холуда авто-
малын шыкымын, Уукулес
чөк боолашынын алаа-би-
ле ону хая артынга апарып
чачырып каан.

О. ИВАНОВА.

Кызылдын уран чүлү шко-
лазын бажымы.

Шак ол өйдө ротадын кол

күштерин тулауушкун болуп
турар чепте чоокшудан кел-
ген. Лейтенант Кузнецов
азовун аткаарлап, ротага
барып каттыжарын дузала-
жы болу үш дайынчы-беле
өөрүн камгалап артып каа-
ган.

Ол өйдө боду келерге ыс-
тап аары берген болгаш чү-
вүрү хан апарган. Николай
дештерин шырыпкаш, дээр-
бечилерге боола-ла турган.
Олар мурунда чүлө каш-ла
дайынчылар барын билди
кааш, Кузнецовтун бөдүлүгү
диритте тууду алдырн ко-
дөр бергенер. Ол дугайын
Николай бир дугаарында би-
ли алган. Балыктапкан
болгаш боттарынын өөрүңү
чедип шыдааган билди кааш,
солдаттарына азовдун че-
заа булгап эртерин дузала-
ган. А боду дээрбечилер бө-
лүгү мурунда чааскан ар-
каны.

Автоматтын огу төнүп, ы-
ды чыккан. Куруу холдар
оң бодурун чынында оваа-
ланы берген чыктылаан. Би-
чыл-даа адым граната база-
ла артып болгаш. Часпас ок-
ташыкыры-беле дайын-
чыны база катан чепте
чаларыче албадакан. Ады
аураа гранатазы холуду.

Николай Кузнецов хан-
тулауушкун чөпчүлү, гра-
датынын даалганын чөпчүлү
алган. Дүшманын автомат-
лаа чок чалгыс борбак өң-
шөңү хөрүп кааш, өң-
бүлү-беле манжып-ла орган-
нар.

Кажаа олар оон доктааган
сырыл бөдүлөп келседе,
оңер буттарынын чынында
чыккан дааа гранатазын
бар-ла турган күжү-беле ту-
супкан.

Совет дайынчылар оон
сөзүгү тулауу турар чеп-
те келген, он-он алган дай-
ынчылар көргөсөн.

Шак ол эрес-дидим чоруу
дээр, Николай Анатолеви-
ч Кузнецова Совет Эвилели-
ниң Маадыры атты өлгөн-
ини соонда тыыскаан.
Моршанск районда Куз-
нецованын чуртталганы бола:

— Коля 1962 чылдын
чалымында төрүтүгөн. Оон
утбазы Нина мичан дөрт хар
челе берген турган. Ада-
нын мээнииниң соонда,
илдээ мээң хайгаралыгы
артып калганнар. Интерна-
тугузарын-даа кеңээ сүм-
ел турган. Сенде чорур
хөңүм чогуу, шүтү чөпчүлү-
ге сөзү дузалаар мен—деп,
Кол мичан чуртталга, Шы-
на-ла, бичириңден эг-
дээр-ле ол күш-ажыга дыка

суудулут: ышкырлар, оон
чарар, анай, хураган, хой,
өшкү кадарар, бажың ишти
асылап, аштар кижы. Шо-
ру өзүп келген сипен кезип,
огород аштар апарган.
Школадан келген-ле, бирээ-
ни-ле кылып эгелээр, а че-
жээрде кичээли өөрөңү
турган. Кажаа Суворов учы-
лешчегин кыр деп шит-
тирел алгаш, спортка нинг
күзели-беле хандыкшын эг-
дээр. Чок-камы чептерге
кыш, чай чок манчал турган.
Ычан-на ол шерит албаны
ийи дугайында болап эг-
дээр. Бажың ажилыга ду-
залажып, өөрүңкүн сөңсөп,
биктерин дээр сагыш салып
чорду.

Кездэ школанын директору
Иван Петрович Титов мичан-
чаар сактып чуртталгаар—
Шыныч болгаш дөрт оол. Би-
чилерин, мичангы уруларын
чепте чокулатпас турган.
Эки чүс кылырны ышкыр
чорон деп чуртталгаар ийи
мен. Эки өөрөңкүн дээр
анаа бир-ле катан Артек
пионер лагеринче баар түт-
ка сүмелген. Эргенинде кел-
ген ол оон отбала, кады
луларды Ольга пүтканын
бичири дилген. Чүсө мичан-
гы ол деп айтырдымыс.
Олчанын авазы арзып турар
дээр чорду, боду баа а-
зымын, алаа муруну чүткүн
хүн, далай херек. Пүткө-
кан шүт отбала...

Ала-чурттуу Улут дайын-
кын фронталык тамбов-
чулар эрес-дидим-беле ту-
лауу турганнар. 250 дайынчы
Совет Эвилелиниң Маадыры
болгаш 44 кижы Алар ор-
дениниң бүгү чөргөңүнүн за-
дыкчылары болган. Комсомо-
лду Николай Кузнецов ол-ла
бүгүн кончү эки билер тур-
ган.

Кузнецов он беш харымын-
да Ленинградтын Суворов
аттыг шерит үчүнчешинин
сүргүлү болган. В. И. Ле-
нинниң музей-квартиралыгы,
Смоленск, Таврическ орду-
зунга чорай. Ийи-ле чыл
эртенде, оол эки болгаш
кончү эки деп демектер-би-
ле ортумак эртем дооскан
дугайында аттестатты Дарья
кырган-авазына көргөсөн.
Оон соонда база катан өө-
рөдө.

1983 чылдын июль айда
курсант Н. Кузнецова офи-
цер эргени тыыскаанын
дугайында шымылганы көр-
дүс. Ленинградтын С. М.
Киров аттыг дээрли команды-

дал учылышы оң мичан-
доосканы ол.

Адым медаль-беле доос-
кан болганда, ол ажилдаар
чепин боду шитип ал болу-
турган. Алардыг дивизияга
мыска өөрдөдөг эртенки
соонда, чүрөңи кыжыны,
интернационалдуу кузнецов-
беле Афганистанга чорударын
ол дилген. Кыргыз-авазы, у-
гбазын эскер дүргөткө-би-
ле ол дугайында чагаа би-
жизин. Чагааларында байыр
чедирген олартыкларында
чылгы, чамчык өстөрүн ту-
гулчу бижип турган: «Мээң
эргим кырган-авам! Урде би-
жизин дээр буруудатпайн
көр, шерит өөрдөгиле ыш-
жыга турдум. Самолеттин
парашюттотуу шураарын өө-
рөң алдым. Он ийи ындай
шурашкынын кылдым.
Эвез-тир ийи, мичандажык
ам-даа уламчылар мен. Ола
бүгү амы үсөн өңшө-
ринге эргекчү чуртала. Менде
шүтү чүсө эки. Ажилда,
хүлээлгем эрттирер, тайбын
дээрде ас хүн турар бол-
жык бодуңуң солдаттарым-
га амы үсөн дайынчы чүс
хергени өөрдөп чоруп тур
мен. Бажыңда ажил-те-
рөң калдык чөпчүлү тур, о-
родууста аяң? Хей-ле үшү-
тер үшөң боор аа. Шалымын
басган, дузалажы мен...
Болчү каман, кырган-авам!
Нина Кузнецовага чагаа:

«Эки, эргим угабай! Чаа
чепде албан-хүлээлгем эргит-
тип келдим. Мында чылгы,
хей-ле чөкчөктер үшөң чеп-
дө. Чаа азов хүлээп ал-
дым. Чүрүмүң, сонургалды
олдар-дыр. Ычнала-даа
кылыр чүсө мурункуу дег
хей. Сени база кырган-авам-
ны көрүскөн тур мен. Ча-
гаараар үс чогуу чок. Шерт
дээрге шерит-ле болбай.

Мээң билдим, дайынчы
шынэм херекелетиниң турар
чепте, муруну чүсө. Ам-даа
харыламын, муңгараас сен
көргөс. Сени ошадым, амы-
дыралыңа аас-кеңикти,
омакшымды күздөдүм. Мээң
дугайында сактып чорур
сен, угабай.

Ол угазынга эң сөзүгү
чагаазы болган.

Маадырды корук. Кижы-
нян амдыралында ол хен-
зиг үс-дир. Ычналажы ма-
дырларын эрө-беле чоруп
суларларга ортуку оон те-
рел үр-ле чырылып кээр.

Ю. ДМИТРИЕВ,
полковник М. ЗЕМС-
КОВ.
Афганистан—Тамбов об-
ластында 1-ги Питерка суу-
ру.

КАТЮША ОКЕАН ЫНДЫНЧЕ УЖУДУПКАН

Черин бир кымынче —
Америкаже — март 20-де
Москваның школамын Катя
Лычева ужул чоруткан. Ол
чүдө 11 харлыг, мичала-даа
ол улуг болгаш харыскала-
жы тайбын хүлээлгелген. Катя
АКШ-ка бодуңу пионер
дружинасы, бодуңу школа-
мын, Москванын уруларын, а
бир эвес улуг кемчээ-беле
алдыр болза, бүгү чурттуу
төзөөр. Школанын Тайбын
камгаламын совет комитет-
диниң делегациясынын уста-
зына кирген. Мичала-даа
дөртү-беле чуртталгага, деле-
гацияны ону элге тургускан.
Оон иштинде Катя кол кижы
бооп турар.

Чүс?
«Урулар тайбынын тургу-
зуучулары» деп америк ор-
ганизация совет уруларын
бирээниң Саманта Смит аттыг
тускай шаңчалды — АКШ-
ның недела чорур бижикти
тыыскаанын дугайында ме-
дэзия Тайбын камгаламын
совет комитетинче чоруткан.
Ийи негелден — ол уру да-
йыга удуу шимчээшкынин
идеякелди кижикчи болуп
болгаш Самантамын ланымын
даан улуг эвес болуу журулу
— сагып турган, уруну тия-
лип адырын совет талаа чө-
шөспөр бузурган.

Наймысал школамын
бешки классымы Катя Лыче-
ваны чорудар деп шийтир-
дээр. Совет уруларын ара-
зында алаа дөмөй хей ми-
ланын оон чажытарын шыкан,
кичээлдер соонда ол пионер-
лерин болгаш школачылар-
нын хоорай ордууңче дала-
жып чорутар. Алаа ол — ли-

тернационалдык найырал ку-
вунуң идеякелди кечигүү —
уруларын дайында удуу
шындриниң ойнап турар. Оон
өөрөңи турар школамында
чамчык класскалары үшкү
кажыта Саманта Смитке турса-
кааткан стэндия көргөскөн-
ер. Солуннардан үс кескен
чүдүлөр Самантамын хүлүм-
дүрүп турар фотоуруктары... Бо
стенд — Катянын ачымында
кылдыган — деп, оолдар та-
йылбырлардыр. Оон дугайын,
ол кижиниң дугайын, экинчи
дугайын чуртталга бөзүн ди-
лээрге, Оля Карповна-да, Вика
Василевич-даа, Саша По-
рышкин-даа чалгыс ай бол-
ганнар: «Эки, сажы човангыр
кижи». Оон вожагыны болуп
турары октябратынын «сы-
дымчыгажында» бичи чаш-
тар ол дээр алаа ышкыр боор.

— Катя, Америкага урулар-
беле чүтүн дугайын чурттал-
жыр сен?

— Оларга школа дугайын,
мээң өнүктүрер дугайын,
кажчаар өөрөңи турарымыс
дугайын, чүңү ойнап турарымыс
дугайын чуртталгаар мен. Олар-
ны-беле тайбын чуртталгаар
болгаш найыралдык болурун
күзеп турарымын мичан-ла
чуртталгаар мен.

Ол сестер бичи уруларын
мышак бөдүлү, мичала-даа
улуг кижилерин дег хан у-
калыт.

Сөз чуртала болгаш бичи-
ниң чагай ажил-херэжге че-
дишкылине кузнецов. Катя-
тыта!

В. БЕЗБРЕЖНЫЙ,
(СЭТА-нын корреспонденти-
зи). Москва.

ТВ

МАРТ 23-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ус». 8.40 — Рит-
миң гимнастика. 9.10 — «Ат-
мосфера» калдыгыларын
билдире чүдүлөр. Эргит-
тайлыгы чүдүлөр. 9.25 —
«Спортлото-91» 12-ги тира-
жы. 9.35 — «Будильник». 10.05
— «Совет Эвилелиге бараан
бооп тур мен». 11.05 — «Эр-
теңиң почта». Музыкалыг
дамчыдала. 11.35 — «Ани-
чоруктулук клубу». Дамчы-
далганы Ю. А. Сенкевич чор-
удар. 12.35 — «Музыка ки-
оску». Дамчыдалганы
РФСР-нин адалдыг эртин
Э. Белева чорудар. 13.05 —
«Көзүнүн шагы». 14.05 —
Совет чепте ужурашкыны-
нар. 14.20 — СССР-нин улус-
тун аттис кинорежиссер
С. А. Герасимовтун уран-
чеп филми. «Маскарад». 16.05
— Спортч элктириге.
16.10 — РСФСР-нин улус-
тун артизи В. Климов (скрип-
ка) ойнаар. 16.20 — «Тоол-
аал келген». «Крат — ка-
рат көрүп кижиниң өөсө-
чөс». Мультифильм. 18.05 —
«Делегей өзөрөмөсү». 18.50
— Фигурул чуртталганын
делегиянын чемпиондалы. Хө-
дүтү танаң. Швейцарияда
дамчыдала. 19.55 — «Теле-
видениенын фондурларында»
СССР-нин улустун артизи
К. И. Шулженко мичалар
болгаш чуртталга. 21.00 —
«Ус». 21.30 — Делегей улус-
тунин чоргалыгы ажилы.
22.00 — 22.45 — Футбол
СССР-нин чемпиондалы. «Тор-
пед» (Москва) — «Динамо»
(Тбилис).

ИПИГИ ПРОГРАММА МО